

حکروایی خوب شهری در محله‌های شهری (مورد مطالعه: شهر مریوان)

استاد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران	احمد پوراحمد
کارشناسی‌ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران	اسماعیل پیری*
کارشناسی‌ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران	یادگار محمدی
دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، ایران	شهرام پارسا
دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران	سامان حیدری

دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۲۵ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۱۹

چکیده: حکمروایی خوب شهری، از جمله مفاهیمی است که رفاه عمومی شهروندان را در نظر گرفته و سیاست‌ها و برنامه‌های آن در چارچوب شاخص‌های خاصی قرار می‌گیرند. بنابراین هدف از پژوهش حاضر، بررسی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در محله‌های مرکزی شهر مریوان؛ یعنی محله‌های ۱، ۲، ۴ و ۱۴ می‌باشد. داده‌ها و اطلاعات این تحقیق، به دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی، جمع‌آوری گردید که در روش پیمایشی از ابزار پرسش‌نامه استفاده شد که روایی و پایایی آن مورد تأیید کارشناسان صاحب‌نظر در این زمینه قرار گرفت. حجم کلی نمونه‌ها، ۳۸۰ نفر با استفاده از فرمول کوکران برآورد گردید. روش نمونه‌گیری به صورت غیرتصادفی است و پرسش‌نامه‌های طراحی شده به صورت اتفاقی در میان شهروندان توزیع گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و EXCEL، استفاده گردید و با توجه به نرمال بودن داده‌ها، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. در ادامه با استفاده از آزمون توکی، به بررسی تفاوت هر یک از محله‌ها پرداخته شد. نتایج پژوهش نشان دادند که در محله‌های مورد بررسی، شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. محله‌های یک و چهارده، تنها در شاخص‌های مسئولیت‌پذیری، جهت‌گیری توافقی و عدالت، تفاوت معناداری ندارند و در سایر شاخص‌های مورد بررسی، این دو محله، با یکدیگر، تفاوت معناداری دارند. این تفاوت معنادار با توجه به تفاوت میانگین شاخص‌های مورد بررسی در هر دو محله، زیاد بالا نیست و می‌توان گفت شاخص‌های حکمروایی شهری در این دو محله نیز همچون محله‌های دو و چهار، در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و همه تقریباً در یک سطح قرار دارند.

واژگان کلیدی: حکمروایی خوب شهری، مدیریت شهری، محله، شهر مریوان

طبقه‌بندی JEL: N35, R11, H11, R11

* نویسنده مسئول: asmailpirii@yahoo.com

۱- مقدمه

در گذشته، مدیریت شهری، ابعاد پیچیده و چندبعدی نداشت؛ بنابراین اداره و مدیریت شهر، راحت‌تر از زمان حال بود. با افزایش جمعیت شهرنشینی، معضلات جدید اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی شهرها، مدیریت و اداره آن‌ها را پیچیده کرد. به عبارتی، افزایش جمعیت شهری باعث تحولات بزرگی در شهر شد که مدیریت آن به شیوه سنتی امکان‌پذیر نبود و پافشاری بر ادامه روند مدیریت سنتی، منافع تمام ذی‌نفعان را دربر نمی‌گرفت و و این روند منجر به عدالت فضایی نمی‌شد. اندیشه اولیه کارآمدی مدیریت شهری در مؤلفه‌هایی مانند: در خدمت گرفتن سرمایه بیشتر، صنعتی شدن، نیروی کار بیشتر و به‌طور کلی در رشد کمی، دیده می‌شد ولی تجربه‌ها و مطالعات به‌خصوص مطالعات بانک جهانی نشان داده‌اند که این رویکردها نتوانسته‌اند بهبود فضای زیست را در پی داشته باشند و هر روز موانع زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی و به‌طور کلی فضایی این رویکردها، نمایان‌تر می‌شود. از این رو تغییراتی در این رویکردها صورت گرفت و باعث ایجاد دیدگاه و تئوری‌های توسعه پایدار، شهر انسان‌گرا و حکمروایی خوب شهری (اداره مردمی شهرها) گردید که امید می‌رود این رهیافت‌ها و رویکردهای نوین، به‌ویژه حکمرانی خوب شهری به‌عنوان اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت نظام پیچیده و چندسطحی، مدیریت شهرها را بهبود بخشد (ترابی، ۱۳۸۳). تعدد و تکثر کنش‌گران و نیروهای مؤثر بر حیات شهری در مقیاس‌های مختلف محلی، ملی و منطقه‌ای و ضرورت هم‌گرایی و هم‌سویی آن‌ها در یک چارچوب مبتنی بر دموکراسی منطقه‌ای و عدالت فضایی را می‌توان مهم‌ترین استدلال ضرورت استقرار الگوی حکمروایی شهری و جایگزینی آن به‌جای حکومت‌شهری دانست. الگویی که از طریق جلب مشارکت و همیاری تمام نیروهای عملکردی و تمام سطوح جغرافیایی و جایگزینی همگرایی به جای تفرق و

واگرایی بتواند زمینه توسعه پایدار و انسان‌محور منطقه کلان‌شهری و سازمان فضایی-کالبدی کارآمد در این چارچوب را فراهم کند (کاظمیان، ۱۳۸۶). مفهوم مدیریت، نوعی عامل تصمیم‌گیری است و دربرگیرنده برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، نظارت و کنترل است و تمام این عوامل با یکدیگر تعامل دارند (لطیفی، ۱۳۸۷). به طور کلی منظور از نظام مدیریت شهری، یک سازمان گسترده متشکل از تمام عناصر و اجزای رسمی و غیررسمی ذی‌ربط و مؤثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهری با هدف اداره، هدایت و کنترل توسعه همه‌جانبه و پایدار شهر است. در این مفهوم، مدیریت شهری از نوع نظام‌های باز و بسیار پیچیده انسانی و اجتماعی است که با عناصر و روابط بسیار متنوع و متعددی، مواجه است. داده‌های این سیستم، خواسته‌های دولت و شهروندان و ستاده‌های آن، توسعه کمی و کیفی زندگی شهری است؛ بنابراین مدیریت شهری، دربرگیرنده تمام سیستم شهری؛ اعم از فضای کالبدی و عملکردی (سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا) و چندسطحی است (کاظمیان، ۱۳۷۶). مدیریت شهری، تلاشی برای هماهنگ کردن و یکپارچه‌سازی عمومی برای مقابله با مشکلات عمده‌ای است که شهروندان با آن روبه‌رو هستند و برای شهری قابل‌رقابت، عادلانه و پایدار تعریف شده است (Van Dijk, 2006). کرلی^۱ (۱۹۹۴) تدوین و ارزیابی بر اساس شاخص‌های عملکردی به‌صورت دوره‌ای و سالیانه را از جمله مهم‌ترین وظایف مدیریت شهری می‌داند. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، حکمروایی خوب شهری دارای شاخصه‌های پایداری، برابری، اثربخشی، شفافیت و مسئولیت‌پذیری، امنیت، مشارکت اجتماعی و شهروندی است. حکمروایی شهری، مناسب‌ترین گزینه برای مدیریت شهری به‌منظور مقابله با فقر شهری و ترویج اقتصاد پایدار در شهرها می‌باشد (Virtudes, 2016).

1- kerley

این پژوهش نشان داد که اگر ما نتوانیم روابط بین شهرهایمان و محیط محلی خودمان را با جهان تشخیص دهیم در بلندمدت حیات شهرهایمان با مسائل و مشکلاتی مواجه خواهد شد که تصور کردنش برای ساکنان شهرهای امروزی سخت خواهد بود.

هیلایی^۳ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «نظریه برنامه‌ریزی شهری خوب و حکمروایی آن»، به نظریه‌های مرتبط با شهرها، حکمروایی، مداخلات برنامه‌ریزی و ایده‌های در حال تغییر در رابطه با شهر خوب، عوامل به‌وجود آوردن حکمروایی خوب، نظریه حکمروایی در بهبود مدیریت و همچنین کیفیت مکان اشاره کرده و شاخص‌های حکمروایی خوب شهری را در اداره شهرها مؤثر برشمرده است.

ویرتودوس^۴ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «اصول حکمروایی خوب در برنامه‌ریزی فضایی در مقیاس محلی» علاوه بر پرداختن به پیشینه تحقیق، به شناسایی نقش حکمروایی در مقیاس محلی پرداخته و نقاط ضعف و قوت را بررسی کرده است.

ایردی و سایل^۵ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «حکمروایی و بازیابی: مقایسه مقابله با فاجعه‌های اخیر در سریلانکا و نیوزیلند» به بهبود اوضاع بعد از زمین‌لرزه سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ نیوزیلند اشاره می‌کنند که ویرانی زیادی را در پی داشت و در حال حاضر، اوضاع کمی بهبود یافته است. این پژوهش، به ساختار حکومتی که این دو بازیابی را هدایت کرد اشاره دارد. نتیجه، نشان داد که اثرات بلایای طبیعی به‌طور بالقوه می‌تواند طول عمر و بازیابی آنها را پیچیده کند. سازگاری روند و نتایج در ارتباط با هنجارهای فرهنگی و مسئله حیاتی مسکن، موضوعات اصلی در این دو مورد هستند که نوع حکمروایی در این موارد بسیار مؤثر است.

حکمروایی به‌مثابه تغییر نقش‌های حکومت محلی به‌منظور ارائه خدمات و همچنین تغییر سازمان‌های محلی از اداره عمومی به سوی رهبری سیاسی در جامعه مدنی است (Halsall, 2012).

در این راستا در خصوص شهر مریوان، عدم‌توجه کافی به بحث مدیریت شهری احساس می‌شود و همچنین ارتباط بین مدیران شهری و ساکنان شهر مریوان در سطح مطلوبی نیست؛ لذا نیاز به تغییر از حکومت شهری به حاکمیت شهری وجود دارد. ضمناً عدم‌توزیع متعادل امکانات و خدمات در سطح شهر و در نتیجه آن، دسترسی نامناسب شهروندان به امکانات و خدمات شهری در سطح شهر مریوان وجود دارد. از این‌رو بررسی حکمروایی شهری به منزله ارتباط مؤثر بین مدیریت شهری و ساکنین شهر مریوان برای ارتقای کیفیت زندگی آنها، ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا سؤال اصلی این پژوهش این است که سطح حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهر مریوان به چه میزان است؟

۲- پیشینه تحقیق

الف) پژوهش‌های خارجی

پاپوویچ^۱ (۲۰۰۸) در پژوهشی به بررسی حکمروایی خوب و سیاست کاهش فقر در کشور اوکراین پرداخت و از سه شاخص عمده حکمروایی یعنی: مشارکت، پاسخگویی و شفافیت استفاده کرده است. نتایج تحقیق نشان دادند که با توجه به اهداف توسعه هزاره در کاهش فقر، تکامل حکمروایی خوب در کاهش فقر روستایی در اوکراین مؤثر بوده و بهره بردن از شاخص‌های حکمروایی خوب، بسیار مناسب‌تر از شرایط کنونی آن کشور در کاهش فقر می‌باشد.

دی الویرا^۲ و همکاران (۲۰۱۳) پژوهشی با عنوان «اقتصاد سبز و حکمروایی شهری» انجام دادند. نتیجه

3- Healey
4- Virtudes
5- Gjerde and Sylva

1- Popovych
2- De Oliveira

ب) پژوهش‌های داخلی

نتیجه پژوهش کاظمیان (۱۳۸۳) در رساله دکتری او با عنوان «تبیین رابطه ساختار حاکمیت و قدرت شهری با سازمان فضایی» حاکی از آن بود که دستیابی به سازمان فضایی متکثر، همگرا، کارآمد و پایدار در منطقه کلان‌شهری تهران مشروط به استقرار ساختار حکمروایی افقی، متکثر، منسجم است و این امر نیز مشروط به نهادها و روابط قدرت متوازن و شهروندمدار است.

تقوایی و تاجدار (۱۳۸۸) در پژوهشی تحت عنوان «درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی» به این نتیجه رسیدند که در زمان حاضر، رویکرد حکمروایی خوب شهری، اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت است. هدف از این تحقیق، بررسی و تحلیل مفاهیم و اصول مرتبط با حکمروایی خوب شهری و بررسی نمونه‌ای از تجارب داخلی مرتبط با این رویکرد می‌باشد. نتایج نشان دادند که با وجود ساختاری شدن برخی از مشکلات مدیریت شهری در ایران، تبیین صحیح، نهادینه‌سازی و نگاه راهبردی به موضوع حکمروایی خوب شهری، کمک می‌کند تا مدیریت پایدار شهری به سرعت و امیدواری بیشتری در شهرهای ایران شکل گیرد.

توکلی‌نیا و شمس‌پویا (۱۳۹۶) مقاله‌ای با هدف تبیین وضعیت مدیریت محلی از لحاظ مؤلفه‌های حکمروایی خوب و ارتباط آن با مؤلفه مشارکت انجام دادند. نتایج تحقیق نشان دادند که سطح مؤلفه‌های حکمروایی اجتماعی محلی در محله درکه، از سطح متوسط، پایین‌تر است. همچنین بین مشارکت و حکمروایی اجتماعی محلی و مؤلفه‌های آن، رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد. بنابراین با کاهش مشارکت، امتیاز حکمروایی اجتماعی محلی، کاهش می‌یابد و از سوی دیگر با افت وضعیت حکمروایی، سطح مشارکت نیز کاهش می‌یابد.

سجادی و همکارانش (۱۳۹۶) در پژوهشی، به بررسی نقش حکمروایی شایسته در ارتقای کیفیت محیط‌زیست شهری از دیدگاه ساکنان و بررسی وضعیت محیط‌زیست شهری محله باغ فردوس پرداختند. جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه و مصاحبه رودررو با ساکنان با حجم ۳۷۴ نفر و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است. یافته‌های تحقیق، حاکی از آن است که در شاخص مشارکت، تمایل به شرکت در تصمیم‌گیری‌های محیط‌زیستی در سطح محله، در شاخص پاسخگویی، توجه مسئولان به بهبود وضعیت محیط‌زیست محله در شاخص اثربخشی و کارایی، تأثیر برنامه‌های اعمال شده شهرداری در کاهش آلودگی محل زندگی، در شاخص شفافیت، میزان اطلاع افراد از اجرای طرح‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی در محله، در شاخص مسئولیت‌پذیری، میزان مسئولیت‌پذیری مدیران شهری در قبال حفظ محیط‌زیست شهری، در شاخص قانون‌محوری، میزان برخورد قانونی مسئولین با عوامل آلوده‌کننده محلی، در شاخص عدالت و برابری، میزان دسترسی به فضاهای باز و سبز و فضاهای زیست‌محیطی در محله، دارای بار عاملی بیش‌تری بودند.

موحد و همکارانش (۱۳۹۳) در پژوهشی، به بررسی حکمروایی خوب شهری در محله‌های منطقه ۱۹ شهرداری تهران پرداختند. نتیجه پژوهش نشان داد که بر پایه مدل تاپسیس و آزمون‌های آماری تنها ۲۴ درصد از محله‌ها دارای وضعیت حکمروایی خوب می‌باشند. همچنین یافته‌های تحقیق نشان دادند که با توجه به آزمون T-TEST، متغیر حکمروایی خوب شهری از سطح متوسط میانگین‌ها پایین‌تر بوده و این موضوع نشان می‌دهد که در محله‌های نمونه، سطح حکمروایی خوب در حد مناسبی نیست.

حکمت‌نیا و همکارانش (۱۳۹۴) در پژوهشی، به بررسی و تحلیل حکمروایی خوب شهری در شهر ایلام پرداختند. در این پژوهش از سه شاخص پاسخگویی،

مسئولیت‌پذیری و قانون‌مداری استفاده گردید. برای تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار SPSS و از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. ارزش‌گذاری متغیرها با بهره‌مندی از طیف لیکرت صورت گرفته است. نتایج به‌دست آمده از پژوهش بر پایه آزمون t -test حاکی از آن است که سطح تمام شاخص‌های حکمرانی خوب در شهر ایلام، پایین‌تر از سطح متوسط طیف لیکرت است؛ لذا می‌توان گفت که نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از لحاظ این مؤلفه‌ها، در سطح نامطلوبی قرار دارد.

۳- مبانی نظری

امروزه تغییر از حکومت به حکمروایی، چیزی بیشتر از تغییر در ساختار نهادی می‌باشد. این تغییرات شامل: تغییر در سبک، بیان و گفتمان حکومت است. دیگر این تصور وجود ندارد که دولت دارای حق انحصاری حکمروایی است و همچنین در مورد مسئولیت‌های دولت و بخش‌های دیگر، قطعیت وجود ندارد. نقش دولت به‌عنوان فراهم‌کننده کالاهای عمومی نیست بلکه نقش یک تسهیل‌گر را بر عهده دارد که جوامع محلی را قادر می‌سازد امور خود را اداره کنند. به همین ترتیب، تصور بر این است که مشروعیت حکمروایی، بیش از این‌که ناشی از قیومیت انتخاباتی حکومت سنتی باشد، با مشارکت مستقیم شهروندان و ذی‌نفعان در اداره فعالیت‌ها حاصل می‌شود (Woods, 1995). از این رو دیدگاه‌های نوین در حوزه مدیریت شهری حاکی از آن هستند که مباحثی مانند: رهیافت مشارکتی، حکمروایی کلان‌شهرها و مدیریت راهبردی شهری در مقابل رهیافت‌های متمرکز و از بالا به پایین، به‌منظور مشارکتی کردن مدیریت و انعطاف‌پذیر هستند (Hendriks, 2013). این رویکردهای جدید مدیریت شهری، از مشارکت و شفافیت، به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی اهداف خود استفاده می‌کنند که سازمان‌دهی منعطفی بین ارتباطات متقابل و کنش‌های اجتماعی بخش خصوصی و مدیریت شهری است (Mc Cann, 2016). هرچه ماهیت

اتفاقات، در شهرها پیچیده‌تر می‌شود باید خط‌مشی مدیریت آن‌ها نیز تغییر کند (Lewis & Mioch, 2005). حکمروایی مطلوب شهری در سال ۱۹۹۴ به یک مشغله ذهنی و چند سال بعد به یک اجبار تبدیل شد. در اواخر دهه ۱۹۸۰، پس از یک دهه سیاست‌های تعدیل اقتصادی- ساختاری در بسیاری از کشورهای آفریقایی، بانک جهانی به این نتیجه دست یافت که حکمرانی، موضوعی اساسی در راهبرد توسعه کشورهای است که عملکردشان ضعیف است. به عبارتی، بانک جهانی در مطالعات سال ۱۹۸۹ دریافت که حکمرانی- شیوه مدیریت و اداره کشور یا رابطه شهروندان با حکومت‌کنندگان- موضوع محوری توسعه است. پس از آن، سازمان ملل، در دومین کنفرانس مربوط به سکونتگاه‌های انسانی در سال ۱۹۹۶ استانبول، شعار خود را فعالیت جهانی برای حکمروایی خوب شهری قرار داد و تأکید کرد که شهرهای جهان باید در راستای استقرار حکمروایی شهری، قدم بردارند (برک‌پور، ۱۳۸۵). مفهوم حکمروایی، از دهه ۱۹۸۰ وارد متون جامعه‌شناسی سیاسی و اداره امر محلی شد و دلالت بر موضوع یا محتوایی قدیمی درباره رابطه قدرت و جامعه داشت (توکلی و مؤمنی، ۱۳۹۵) و از هنگام مطرح شدن اصطلاح حکمروایی خوب، تعریف و برداشت‌های زیادی از آن شده است (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴). حکمروایی خوب عبارت است از: رابطه صحیح بین حکومت‌کنندگان و شهروندان که هدف آن، به‌بیشینه رساندن بهزیستی عمومی، توجه به برخورداری مادی و معنوی انسان‌ها و رضایت مادی و معنوی آن‌ها، رفع نیازها و حمایت از حقوق اساسی و آزادی شهروندان است (اسماعیل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

اهمیت حفظ تعادل بین نیازهای نسل امروز و آینده از طریق توسعه پایدار، تغییر رویکردی را در مدیریت شهری و ارائه خدمات شهری به وجود آورده است. این تغییر رویکرد، به ورود مفاهیمی همچون حکمروایی خوب شهری انجامیده که به‌عنوان کاراثرین و

بالندگی و رشد و شکوفایی استعدادها و ظرفیت‌های آحاد جامعه و قابلیت‌های محیطی است. از این رو حکمروایی خوب، پیش‌نیاز اساسی برای توسعه پایدار می‌باشد (محمدپور زرنندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۶). حکمروایی خوب شهری نه تنها باید در راستای شاخص پایداری در شهر باشد بلکه باید به فرایندهای تصمیم‌گیری عادلانه و شفاف نیز بیانجامد.

دولت در ارتقای حکمروایی خوب، نقش دارد. دولتی که ادعای حکمروایی خوب دارد، از ذی‌نفعان، اعتماد بیشتری جلب می‌کند و کسب‌وکار و فرهنگ سازمانی مناسبی ایجاد خواهد کرد (Sukmadilaga et al., 2015).

به نظر فالودی^۱، تمایز میان نظریه‌های محتوایی و رویه‌ای، فقط در بحث‌های نظری خلاصه نمی‌شود بلکه منعکس‌کننده دو نوع از مسائل کاملاً متفاوتی است که برنامه‌ریزان و مدیران شهری با آن‌ها روبه‌رو می‌شوند. یک نوع مسائلی نظیر: نظام کاربری زمین، واحدهای همسایگی و جریان ترافیک است که محتوای برنامه‌ریزی را تشکیل می‌دهند. نوع دیگر، مسائلی هستند که به خود برنامه‌ریزان، تشکیلات و روش کار آنان مربوط می‌شود. این مسائل، بنیادی‌تر و درعین‌حال کلی‌تر از مسائلی هستند که به‌عنوان مسائل مربوط به محتوای برنامه‌ریزی تلقی می‌شوند. تا وقتی که این مسائل به‌نوعی حل نشوند حتی ناب‌ترین نظریه محتوایی نیز ثمری نخواهد داشت. او می‌گوید با آنکه هر دو نظریه برای برنامه‌ریزی مؤثر، ضروری است اما برنامه‌ریزان باید نظریه رویه‌ای را به‌عنوان پوشش یا لفاف نظریه محتوایی ببینند و نه برعکس. به‌این‌ترتیب تمایز میان رویه و محتوا اگرچه عمدتاً در حوزه نظریه‌های برنامه‌ریزی صورت گرفته است، اما این دسته‌بندی در زمینه موضوعات عملی نیز از نظر کمک به تفکیک مسائل و چالش‌ها، تعیین اولویت‌ها و تشخیص راه‌حل‌های مناسب، ارزشمند است.

اثربخش‌ترین شیوه اداره شهرهای امروزی مطرح شده است. این رویکرد در اداره شهرها بر مبنای توسعه پایدار مردم‌سالار و برابرخواهانسه، برای تأثیرگذاری تمامی کنش‌گران در مدیریت شهری و همچنین پاسخ‌گویی به تمامی نیازهای شهروندان است. الگوی نظری حکمروایی خوب و به‌ویژه حکمروایی خوب شهری، در تلاش برای صورت‌بندی بهترین شیوه‌های اداره و مدیریت شهری است. در واقع حکمروایی خوب شهری، اثرگذاری همه کنش‌گران عرصه شهری بر اداره و مدیریت شهر، برای برآورده کردن خدمات عمومی، نیازهای عمومی شهروندان و برقراری یک توازن و تعادل بین نیازهای نسل فعلی و آینده می‌باشد (شاکری، ۱۳۹۳).

حکمروایی شایسته برای دستیابی به توسعه پایدار در قلمرو هر سرزمین، جزو ضروریات است (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶). این رویکرد نوین در بحث مدیریت جوامع انسانی در کشورهای در حال توسعه می‌تواند بسیار راهگشا باشد و در حل مسائلی از قبیل: فساد سازمانی- نهادی، آموزش و ارتباط با مردم، توانمندسازی سیاست‌های راهبردی از طریق مشارکت در این نواحی تحولات شگرفی ایجاد نماید (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۴).

در ادبیات توسعه میان حکمروایی خوب و توسعه پایدار، ارتباط نزدیکی وجود دارد که این ارتباط در سطوح مختلف ملی تا محلی، از اهمیت بسیاری برخوردار است (Go et al., 2014). دستیابی به شهری با قابلیت زندگی و کیفیت زندگی شهری بالا که در آن، امکانات و نیازهای شهروندان، تأمین شود در گرو تحقق الگوی حکمروایی خوب شهری است که اجماع، مشروعیت و اثربخشی تصمیمات را فراهم کند و مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری و اداره امور شهرها را تضمین نماید. از این رو حکمروایی خوب، الگویی برای استفاده بهینه از منابع و اختیارات به منظور نیل به اهداف و آرمان‌های توسعه پایدار تلقی شده است؛ توسعه‌ای که تضمین‌کننده تحقق عدالت، نظم، امنیت و سلامت فرد و جامعه و حفاظت بهینه از منابع زیستی در کنار رفاه و پیشرفت و

1- Faludi

نمونه‌گیری غیرتصادفی به شیوه ساده و آسان، انتخاب گردید و پرسشنامه‌ها در میان آنها به تفکیک محله و متناسب با جمعیت محله‌ها که محله ۱ با جمعیت ۳۲۱۳، محله ۲ با جمعیت ۴۴۸۳، محله ۴ با جمعیت ۹۲۲۷، محله ۱۴ با جمعیت ۱۳۱۹۴ و در نهایت در محله یک ۴۱ پرسش‌نامه، محله دو ۵۷ پرسش‌نامه، محله چهار، ۱۱۶ پرسش‌نامه و محله چهارده، ۱۶۶ پرسش‌نامه توزیع گردید. ملاک انتخاب محله‌های ۱، ۲، ۴ و ۱۴ برای این پژوهش، شاخص‌های موجود در طرح تفصیلی شهر مریوان می‌باشد که می‌توان به شاخص‌های تعداد طبقات ساختمانی، کیفیت ابنیه ساختمانی، عمر ابنیه ساختمانی، استحکام سازه ساختمانی، مساحت عرصه و اعیان توده‌های ساختمانی، شبکه‌های معابر و دسترسی محله‌ها، سرانه کاربری‌های موجود در محله‌ها، چگونگی تأسیسات و تجهیزات محله‌ها، درآمد متوسط خانوار و تحصیلات اشاره کرد (طرح تفصیلی مریوان، ۱۳۹۰). محل‌های موردبررسی در هسته مرکزی مریوان واقع شده‌اند. محله‌های ۴ و ۱۴، بافتی برنامه‌ریزی شده دارند و از نظر کالبدی، نوساز هستند و ساکنان آنها پایگاه اجتماعی-اقتصادی بهتری دارند. در مقابل، محله‌های ۱ و ۲ دارای بافتی برنامه‌ریزی نشده و از نظر کالبدی دارای فرسودگی می‌باشند و ساکنان آنها از پایگاه اجتماعی-اقتصادی پایین‌تری برخوردارند؛ به همین دلیل این محله‌ها در این پژوهش انتخاب گردیدند.

در این پژوهش به‌منظور سنجش اعتبار پرسشنامه، از شاخص نسبت روایی محتوایی استفاده شده است. برای محاسبه این شاخص، از نظرات کارشناسان متخصص در زمینه محتوای آزمون موردنظر استفاده می‌شود که بر این اساس، سؤالات شاخص حکمرانی خوب شهری توسط پانزده نفر از متخصصان، ارزیابی شد. پیش از توزیع پرسشنامه، روایی و پایایی آن به شیوه‌های مختلف سنجیده شد. حداقل مقدار ضریب اعتبار محتوا (CVR) با توجه به تعداد متخصصین باید مقدار

نظریه محتوایی: مسائل و مشکلاتی مانند: اسکان غیررسمی، گسترش بخش غیررسمی شهر، خدمات شهری نامناسب و کمبود بهداشت را می‌توان در زمره مسائل موضوعی و محتوایی شهر دسته‌بندی کرد. همچنین غالب مسائل و مشکلاتی که از دیدگاه شهرداری‌ها طبقه‌بندی شده‌اند در این دسته قرار می‌گیرند.

نظریه رویه‌ای: این دسته از مسائل که به نظام برنامه‌ریزی و اداره شهر مربوط می‌شوند اگرچه مسائلی ناملموس و پنهان هستند اما مهم‌تر و بنیادی‌تر از مسائل محتوایی و آشکار شهر به شمار می‌آیند؛ زیرا آنها به وجود آورنده یا تشدیدکننده مسائل محتوایی هستند. ضعف توان نهادی شهرها، جافتادگی و تفرق بخش‌های مختلف اداره شهر، کمبود انگیزه و ابتکار در ایجاد تحولات اساسی در شهر، مقاومت در برابر دگرگونی و روابط نامناسب میان حکومت و مدیریت‌های محلی و شهری، از جمله این معضلات هستند. هرگونه تحول اساسی در شهر و کاهش مسائل موضوعی آن، منوط به اصلاحات اساسی در رویکردها و نظام‌های برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است (برک‌پور، ۱۳۸۱).

۴- روش تحقیق

در این پژوهش، داده‌های موردنظر به‌صورت اسنادی و پیمایشی جمع‌آوری شده‌اند. در شیوه اسنادی، شاخص‌های موردبررسی، استخراج شده‌اند و این شاخص‌ها در قالب پرسش‌نامه تنظیم شده و در نهایت به‌صورت پیمایش، پرسشنامه ۲۰ سؤالی بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت در بین جامعه نمونه توزیع گردید. جامعه آماری پژوهش حاضر، متشکل از ساکنان محله‌های ۱، ۲، ۴، ۱۴، از ناحیه یک شهر مریوان است که در مجموع طبق طرح تفصیلی مریوان در سال ۱۳۹۰، حدود ۳۰۱۱۷ نفر جمعیت دارند (طرح تفصیلی مریوان، ۱۳۹۰) و با استفاده از فرمول کوکران، حجم کلی نمونه‌ها، ۳۸۰ نفر برآورد گردید. افراد نمونه با استفاده از

کرونباخ استفاده شده است. میزان میانگین آلفای محاسبه شده ۷۲ درصد برای مجموع گویه‌های شاخص حکمرانی خوب شهری می‌باشد که نشان‌دهنده پایایی بالای سؤال‌های پرسشنامه و همبستگی درونی پرسش‌ها برای سنجش متغیرها است. نتایج این آزمون در جدول ۳ نشان داده شده‌اند.

قابل قبول، ۴۹ درصد باشد که بر اساس فرمول ضریب اعتبار محتوا، مقدار به دست آمده برای پرسش‌نامه حاضر برابر با ۵۵ درصد است و این بیانگر این است که از نظر متخصصان، این محتوای پرسش‌نامه می‌تواند ما را دستیابی به هدفمان یاری رساند. در جدول ۱ به نتایج حاصل از این آزمون اشاره شده است. همچنین به منظور سنجش پایایی پرسشنامه، از روش محاسباتی آلفای

جدول ۱- مقدار CVR شاخص حکمروایی خوب شهری

متغیر	مشارکت شهروندان	اثر بخشی و کارایی	پذیرا و پاسخگو بودن	مسئولیت پذیری	شفافیت	قانونمندی	جهت‌گیری توافقی	عدالت	پیش راهبردی	تمرکززدایی	میانگین
مقدار CVR	۰/۵۱	۰/۶۲	۰/۵۵	۰/۴۹	۰/۵۹	۰/۶۴	۰/۵۷	۰/۵۰	۰/۵۳	۰/۵۵	۰/۵۵

جدول ۲- مقدار ALPHA شاخص حکمرانی خوب شهری

متغیر	مشارکت شهروندان	اثر بخشی و کارایی	پذیرا و پاسخگو بودن	مسئولیت پذیری	شفافیت	قانونمندی	جهت‌گیری توافقی	عدالت	پیش راهبردی	تمرکززدایی	میانگین
مقدار ALPHA	۰/۶۷	۰/۷۲	۰/۷۸	۰/۶۹	۰/۷۱	۰/۷۰	۰/۷۲	۰/۷۶	۰/۷۷	۰/۷۱	۰/۷۲

دریافت شد و در مرحله بعد پس از اعمال اصلاحات، برای تأیید نهایی و تعیین وزن و اهمیت هر یک از ابعاد و شاخص‌ها، دوباره دیدگاه‌های گروه در قالب پرسشنامه مربوطه دریافت گردید که در نهایت، مؤلفه‌ها و گویه‌های مربوطه برای ارزیابی حکمروایی خوب شهری در شهر میوان تدوین گردید.

در جدول ۲، شاخص‌های مورد بررسی به صورت اجمالی معرفی شده‌اند. در این پژوهش به منظور شناسایی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری، از روش دلفی استفاده شده است. در این روش، ابتدا مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از منابع داخلی و خارجی، استخراج گردید و در اختیار کارشناسان قرار گرفت و دیدگاه‌های آنان

جدول ۳- اصول حکمروایی خوب شهری

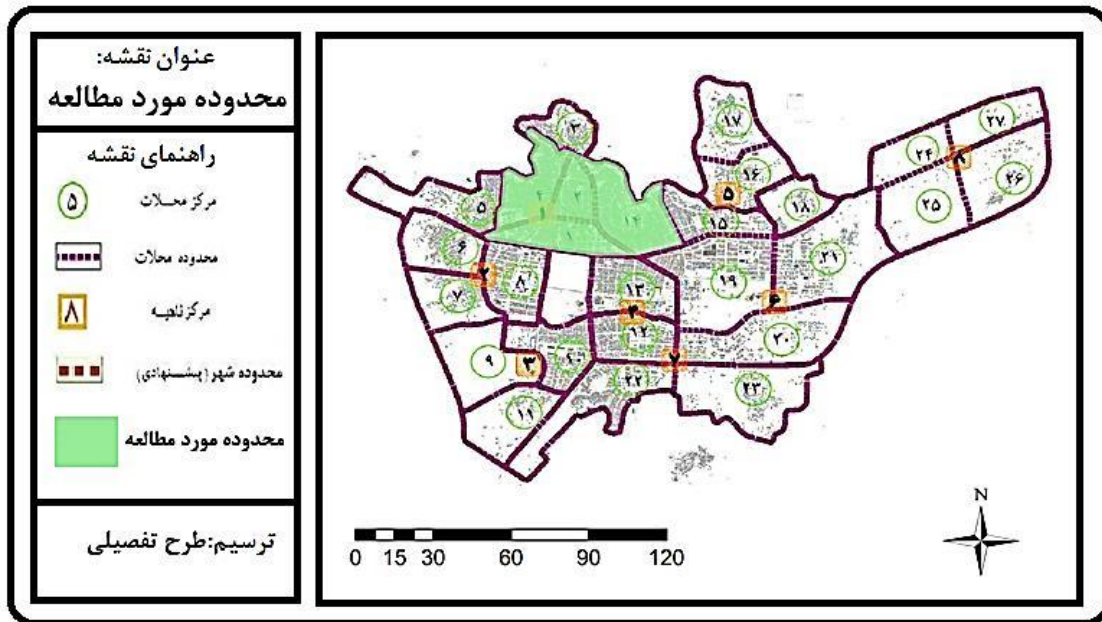
شاخص (اصول)	تعریف شاخص‌ها
مشارکت شهروندان	مشارکت شهروندان، کانون اصلی حکمروایی خوب شهری است. مشارکت نیازمند تشکل یافتن و سازمان‌دهی است. این موضوع به مفهوم آزادی تشکلی مؤسسه و آزادی بیان از یک‌سو و جامعه مدنی سازمان‌یافته از سوی دیگر اشاره دارد.
اثربخشی و کارایی	حکمروایی خوب به مفهوم آن است که فرایندها و مؤسسات، نتایجی را ارائه کنند که نیازهای جامعه را برآورده سازند و در کنار آن به بهترین شکل از منابع بهره‌برداری کنند. مفهوم کارآمدی در حیطه حکمروایی خوب؛ به معنی استفاده پایدار از منابع طبیعی و حمایت از محیط‌زیست است.
پذیرا و پاسخگو بودن	پذیرا و پاسخگویی بدین معناست که خواسته‌های ذی‌نفعان شهری با آغوش باز پذیرفته شود و در مقابل، پاسخ مناسبی به آنها داده شود. نه تنها مؤسسات دولتی بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه مدنی نیز باید پاسخگویی عموم جامعه باشند.
مسئولیت‌پذیری	این معیار بر مسئول بودن و به عبارت دیگر، پاسخگو بودن مسئولان و تصمیم‌گیران در قبال شهروندان استوار است. بنابراین وجود سازوکارهایی برای پاسخگویی مسئولان ضروری است.
شفافیت	نقطه مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری است. پنهان‌کاری، امکان بروز فساد در تصمیم‌گیری را افزایش می‌دهد، حال آن‌که شفافیت، مانع از گسترش آن می‌شود. این معیار بر گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، وضوح اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان، از روندهای موجود استوار است.
قانون‌مندی	منظور از قانون‌مندی در تصمیم‌گیری شهری، وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌هاست. پای‌بندی به قوانین، مستلزم آگاهی شهروندان از قانون و همچنین احترام مسئولان به قانون است.
جهت‌گیری توافقی	شهر، عرصه گروه‌ها و منافع مختلف و گاهی در تضاد با هم است. منظور از جهت‌گیری توافقی، تعدیل و ایجاد توافق میان منافع مختلف است. این کار مستلزم وجود ارتباط و تلاش مشترک میان سازمان‌ها دولتی، شهروندان و سازمان‌های غیردولتی است.
عدالت	منظور از عدالت، ایجاد فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی آنها و تلاش در راستای تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در اعلام‌نظر و تصمیم‌گیری است.
بینش راهبردی	فرا رفتن از زندگی روزمره شهری، مستلزم وجود بینشی گسترده و درازمدت نسبت به آینده یا داشتن بینش راهبردی در زمینه توسعه شهری است.
تمرکززدایی	واگذاری اختیار به سازمان‌ها و مراکز مختلف و صلاحیت نهادهای محلی بر انجام وظایف تأکید دارد. تمرکززدایی بر اصل تفویض مسئولیت به سطح پایین استوار است.

منبع: (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸؛ مشکینی و مؤذن، ۱۳۹۴)

موقعیت محدوده مورد مطالعه

دیواندره، از شرق به سنندج، از جنوب‌شرقی به سروآباد و از شمال‌غربی به دره شلیر و از غرب کشور هم به شهر پنجوین شهرستان سلیمانیه کشور عراق با ۱۰۰ کیلومتر مرز مشترک منتهی می‌شود. شهر مریوان نیز با جمعیتی معادل ۹۲۹۹۳ نفر در سال ۱۳۸۵ و ۱۱۰۴۶۴ نفر در سال ۱۳۹۰، سومین شهر پرجمعیت استان می‌باشد. در جدول ۴ به جمعیت هر کدام از محله‌های موردبررسی اشاره شده است.

شهر مریوان در ۱۲۵ کیلومتری غرب سنندج قرار دارد. شهر مریوان دارای طول جغرافیایی شرقی حداکثر بین ۴۵ دقیقه و ۴۶ درجه و حداقل بین ۵۸ دقیقه و ۴۵ درجه و عرض شمالی حداکثر ۴۸ دقیقه و ۳۵ درجه و حداقل بین ۱۹ دقیقه و ۳۵ درجه نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد که در ارتفاع ۱۳۲۰ متری از سطح دریای آزاد قرار دارد. مریوان از شمال به سقز، از شمال‌شرقی به

جدول ۴- جمعیت محله‌های مورد بررسی

جمعیت	محله‌ها
۳۲۱۳	محله ۱
۴۴۸۳	محله ۲
۹۲۲۷	محله ۴
۱۳۱۹۴	محله ۱۴

منبع: (طرح تفصیلی شهر مریوان، ۱۳۹۰)

کوچک‌تر باشد، آزمون معنی‌دار است و داده‌ها دارای توزیع نرمالی نیستند؛ در نتیجه آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای نمره‌های شاخص حکمروایی خوب شهری، معنادار است؛ بنابراین متغیرهای شاخص حکمروایی خوب شهری دارای توزیع نرمالی هستند و می‌توان از تحلیل‌های پارامتریک، آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه^۱ برای بررسی تفاوت محله‌های ۱، ۲، ۴ و ۱۴ شهر مریوان استفاده کرد.

۵- یافته‌های تحقیق

قبل از تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه و فرضیه‌های تحقیق باید بررسی گردد که داده‌ها از توزیع نرمالی برخوردار هستند یا نه؛ چنانچه توزیع داده‌ها نرمال باشد، از آزمون‌های پارامتریک استفاده می‌گردد و در صورت عدم نرمال بودن داده‌ها، از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده می‌گردد. در نتیجه با استفاده از روش کولموگروف-اسمیرنوف به نرمال بودن داده‌ها می‌رسیم. همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌گردد اگر مقدار به دست آمده، از مقدار تقریبی معناداری آزمون

1- One Way Anova

جدول ۵- آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای متغیرهای شاخص حکمروایی خوب شهری

متغیر	مشارکت شهروندان	اثربخشی و کارایی	پذیرا و پاسخگو بودن	پاسخگویی و شفافیت	شفافیت	قانونمندی	جهت‌گیری توافقی	عدالت	بیش راهبردی	نمره کارایی
میانگین	۱/۴۶	۱/۹۳	۱/۶۷	۱/۳۲	۱/۲۱	۱/۷۳	۱/۱۲	۲/۴۱	۱/۹۹	۱/۸۱
انحراف استاندارد	۱/۷۰۷	۰/۹۲۳	۱/۱۶۲	۱/۴۲۸	۱/۶۲۳	۰/۸۲۶	۱/۱۵۳	۱/۸۱	۱/۹۵۳	۰/۹۸۱
نمره Z	۰/۶۷۹	۰/۷۹۸	۰/۸۴۹	۰/۴۰۰	۰/۴۲۶	۰/۶۳۴	۰/۲۸۹	۰/۳۳۳	۰/۵۲۳	۰/۹۶۳
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

در ادامه، پرسش‌نامه‌ها در محله‌های محدوده مورد مطالعه توزیع گردید که نتایج آن در جدول ۶ نشان داده شده است. با توجه به نتایج جدول ۶، در محله ۱ شهر مریوان، شاخص‌های عدالت و قانون‌مندی، در بدترین شرایط قرار دارند و در مقابل، شاخص مشارکت شهروندان نسبت به سایر شاخص‌ها وضعیت بهتری دارد. بنابراین می‌توان گفت که میانگین تمام شاخص‌ها کمتر از متوسط ۳ است و حکمروایی خوب شهری در این محله در حد مطلوبی قرار ندارد. در محله ۲ شهر مریوان، شاخص‌های عدالت و قانون‌مندی، در بدترین شرایط قرار دارند و در مقابل، شاخص شفافیت نسبت به سایر شاخص‌ها، وضعیت بهتری دارد. بنابراین می‌توان گفت که میانگین تمام شاخص‌های حکمروایی شهری در محله دو شهر مریوان؛ همچون محله یک آن، کمتر از متوسط ۳ است و حکمروایی خوب شهری در این محله نیز در حد مطلوبی قرار ندارد. در محله ۴ شهر مریوان، شاخص عدالت در بدترین شرایط قرار دارد و در مقابل، شاخص

پذیرا و پاسخگو بودن، نسبت به سایر شاخص‌ها وضعیت بهتری دارد. بنابراین می‌توان گفت که میانگین تمام شاخص‌های حکمروایی شهری در محله چهار شهر مریوان همچون محله یک و دو آن، کمتر از متوسط ۳ است و حکمروایی خوب شهری در این محله نیز در حد مطلوبی قرار ندارد. در محله ۱۴ شهر مریوان، شاخص اثربخشی و کارایی، در بدترین شرایط قرار دارد و در مقابل شاخص شفافیت، نسبت به سایر شاخص‌ها وضعیت بهتری دارد. بنابراین می‌توان گفت که میانگین تمام شاخص‌های حکمروایی شهری در محله چهار شهر مریوان همچون محله یک، دو و چهار آن، کمتر از متوسط ۳ است و حکمروایی خوب شهری در این محله نیز کمتر از میانگین نرمال ۳ است. به صورت تفصیلی، مقدار میانگین و انحراف استاندارد هر یک از شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در محدوده‌های مورد مطالعه، در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶- شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در محله‌های مورد مطالعه

محلّه‌ها	شاخص‌ها	مشارکت شهروندان	اثربخشی و کارایی	پذیرا و پاسخگو بودن	مسئولیت	شفافیت	قانونمندی	جهت‌گیری توانایی	عدالت	پیش راهبردی	نمرکز داده‌ای
محلّه ۱	میانگین	۲/۷۷	۲	۲/۲۳	۱/۲۵	۲/۰۱	۱/۱۰	۱/۱۹	۱/۰۳	۲/۱۸	۲/۴۳
	انحراف استاندارد	۰/۸۷	۰/۶۳	۰/۷۳	۰/۳۹	۰/۶۳	۰/۳۴	۰/۳۷	۰/۳۲	۰/۶۸	۰/۷۶
محلّه ۲	میانگین	۲	۱/۷۷	۱/۹۸	۱/۲۰	۲/۲۲	۱	۱/۰۶	۱	۱/۹۰	۲
	انحراف استاندارد	۰/۶۳	۰/۵۵	۰/۶۲	۰/۳۷	۰/۷۰	۰/۴۴	۰/۳۳	۰/۴۴	۰/۶۰	۰/۶۳
محلّه ۴	میانگین	۱/۶۵	۱/۴۴	۲	۱/۲۳	۱/۷۸	۱/۲۰	۱/۰۱	۱	۲/۱۰	۱/۷۳
	انحراف استاندارد	۰/۵۲	۰/۴۵	۰/۶۳	۰/۳۸	۰/۵۶	۰/۳۷	۰/۳۱	۰/۳۱	۰/۶۶	۰/۵۴
محلّه ۱۴	میانگین	۱/۰۳	۱	۱/۵۰	۱/۴۳	۱/۶۰	۱/۰۸	۱/۲۰	۱/۰۹	۱/۰۱	۱/۴۹
	انحراف استاندارد	۰/۳۲	۰/۳۱	۰/۴۷	۰/۴۵	۰/۵۰	۰/۳۴	۰/۳۷	۰/۳۴	۰/۳۱	۰/۴۷

جدول ۷- آزمون لون جهت سنجش برابری واریانس‌ها

sig	Df1	Df2	Levene statistic
۰/۵۱۳	۳	۳۷۶	۰/۶۸۲

برابری واریانس‌ها برقرار است. برای بررسی تفاوت شاخص‌های مورد مطالعه، از آزمون واریانس یک‌طرفه استفاده شد که نتایج آن در جدول ۸ نشان داده شده است.

جدول ۷ مربوط به برابری واریانس گروه‌ها می‌باشد. مقدار به‌دست آمده $\text{sig}=0/513$ بزرگ‌تر از $0/05$ است؛ لذا می‌توان نتیجه گرفت که واریانس نمونه‌ها برابر می‌باشد و شرط استفاده از آزمون‌های

جدول ۸- تحلیل واریانس یک‌طرفه شاخص حکمروایی خوب شهری

گروه	جمع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
بین گروهی	۲۰۷۲۷	۳	۷۹۰۹	۹۷/۶۴	۰/۰۰۰
درون گروهی	۳۰۳۲۱	۳۷۶	۸۱		
مجموع	۶۰۴۸	۳۷۹			

با توجه به سطح معناداری در جدول ۸، چون مقدار به‌دست آمده، کمتر از $0/05$ است، مشخص می‌گردد که بین گروه‌ها تفاوت معناداری وجود دارد اما برای بررسی تفاوت جزئی و دقیق بین گروه‌ها و اینکه کدام یک از محله‌ها تفاوت معناداری باهم دارند، از

آزمون برابری واریانس‌ها، آزمون دانکن^۱ استفاده می‌کنیم. در جدول ۹، نتایج آزمون دانکن نشان داده شده است.

1- DUNCAN

جدول ۹- نتایج آزمون دانکن

گروه	میانگین	انحراف استاندارد	Sig
۱	۲۵/۶	۲/۸۷	۰/۰۲۳
۲	۱۶/۸	۰/۳۱	۰/۹۱۰
۴	۱۹/۵	۲/۵۶	۰/۲۵۷
۱۴	۴/۶	۲/۹۱	۰/۰۴۳

با توجه به نتایج آزمون دانکن و بررسی سطح معناداری هر یک از شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در محله‌های ۱، ۲، ۴ و ۱۴ شهر مریوان و سطح معناداری به دست آمده برای هر یک از ابعاد شاخص مذکور می‌توان گفت که محله‌های ۱ و ۱۴ با توجه به سطح معناداری آنها که کمتر از ۵ درصد می‌باشد، تفاوت معناداری در شاخص‌های حکمروایی خوب شهری دارند.

بنابراین با توجه به آنچه نتایج دانکن نشان داد که در محله‌های ۱ و ۱۴ تفاوت معناداری وجود دارد؛ در ادامه با کمک آزمون t دونمونه‌ای مستقل بررسی شده است که این دو محله در هر یک متغیرهای شاخص حکمروایی خوب شهری دارای چه تفاوت‌هایی با هم هستند. نتایج این آزمون در جدول ۱۰ نشان داده شده است.

جدول ۱۰- نتایج آزمون t مستقل برای محله‌های ۱ و ۱۴

متغیر	آزمون	مقدار آماره t	تفاوت میانگین	معناداری	اختلاف سطح کرانه‌ها با اطمینان ۹۵ درصد	
					کرانه بالا	کرانه پایین
مشارکت شهروندان	۱/۶	-۱/۷۴	۰/۰۰۰	۰/۲۵۹۸	۰/۰۴۵۶	
اثربخشی و کارایی	۱/۰۲	-۱	۰/۰۰۰	۰/۲۳۴۵	۰/۰۴۲۸	
پذیرا و پاسخگو بودن	۰/۳۴	-۰/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۲۵۸۳	۰/۰۴۱۸	
مسئولیت	۰/۵۴	۰/۱۸	۰/۲۴۷	۰/۲۴۶۲	-۰/۰۳۸۷	
شفافیت	۰/۲۷	-۰/۴۱	۰/۰۰۰	۰/۲۵۷۳	۰/۰۴۳۷	
قانونمندی	۰/۱۶	-۰/۰۲	۰/۰۰۰	۰/۲۵۸۸	۰/۰۴۱۱	
جهت‌گیری توافقی	۰/۰۹	۰/۰۱	۰/۱۱۸	۰/۲۵۶۷	-۰/۰۳۸۹	
عدالت	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۲۹۷	۰/۲۵۹۸	-۰/۰۴۳۲	
بینش راهبردی	۰/۸۹	-۱/۱۷	۰/۰۰۰	۰/۲۵۹۸	۰/۰۴۱۷	
تمرکززدایی	۰/۷۳	۰/۹۴	۰/۰۰۰	۰/۲۴۴۴	۰/۰۴۴۸	

سطح معناداری در نتایج جدول ۱۰ نشان می‌دهد، با توجه به کرانه‌های بالا و پایین، چون مقادیر به دست آمده در هر دو کرانه بالا و پایین مثبت می‌باشد نشان می‌دهد میانگین مؤلفه‌های حکمروایی خوب شهری در محله ۱ نسبت به محله ۱۴ بزرگ‌تر است؛ در نتیجه تفاوت معناداری در مؤلفه‌های حکمروایی بین دو محله وجود دارد. البته مقادیر منفی در جدول ۱۰ نشان می‌دهد محله‌های یک و چهارده، تنها در شاخص‌های

مسئولیت‌پذیری، جهت‌گیری توافقی و عدالت، تفاوت معناداری ندارند و در سایر شاخص‌های مورد بررسی، این دو محله دارای تفاوت معناداری با همدیگر هستند. این تفاوت معنادار با توجه تفاوت میانگین شاخص‌های مورد بررسی در هر دو محله، به طور معنی‌داری بالا نیست و می‌توان گفت وضعیت شاخص‌های حکمروایی شهری در این دو محله نیز همچون محله‌های دو و چهار، در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و همه تقریباً در یک سطح هستند.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

رشد جمعیت شهرنشین و افزایش مهاجرت به شهرها، منجر به توسعه غیرقابل کنترل نواحی شهری، کاهش سطح رفاه انسانی، حومه‌نشینی و بروز مشکلات فراوان برای شهرهای مختلف به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه شده است و مجموعه این عوامل، سبب نگرانی‌های برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران حوزه شهری شده و باعث شده است که مدیران، برنامه‌ریزان شهری و همچنین سیاست‌مداران در این زمینه، ورود کنند و جویای علت شوند. بنابراین در گام اول، درک محیط و ضرورت مواجهه با مسائل برخاسته از فشارهای ناشی از متغیرهای محیطی، فارغ از موضوع کسب مزیت رقابتی، الزامی است که به‌شدت، نوع تصمیم‌گیری و عملکرد مدیران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این الزام، برای مدیران شهری، از اهمیت قابل توجه‌ای برخوردار است؛ زیرا عدم توجه به وضعیت هر متغیر تأثیرگذار، منجر به بروز مسائل و مشکلاتی فراگیر مانند: فقر، بیکاری، تورم، آلودگی محیط‌زیست، نابودی زیرساخت‌ها، تعارض و ناهنجاری و غیره در محیط شهر می‌شود. لذا می‌توان گفت مدیریت شهری می‌تواند به دنبال ایجاد محیطی بهتر، مساعدتر، سالم‌تر، آسان‌تر، مؤثرتر و دلپذیرتر برای کلیه ساکنان یک شهر باشد. در طول چند دهه اخیر، رویکردهای گوناگونی در عرصه مدیریت شهری مطرح شده که حکمروایی خوب شهری، از مطرح‌ترین این رویکردهاست. این الگو هم‌اکنون در مجامع بین‌المللی و محافل کارشناسی، بهترین راه خروج از بن‌بست فقر و توسعه‌نیافتگی شهرها تلقی می‌شود. فقر، بخش غیررسمی، فقدان دسترسی به خدمات شهری، سکونتگاه‌های غیرقانونی و افول کیفیت محیطی در شهرها، باعث ظهور رویکرد حکمروایی خوب شد. در کشورهای در حال توسعه، شهرنشینی سریع و مدیریت‌های سنتی در این کشورها شرایط نامساعدی در شهرها ایجاد کرده که ضرورت تقویت حکومت‌های محلی و مشارکت سایر بازیگران از بخش‌های مردمی و

خصوصی را در اداره امور شهرها اجتناب‌ناپذیر کرده است. یکی از مشکلات اصلی شیوه‌های مدیریتی سنتی این است که شهروندان و ذی‌نفعان در حوزه شهر، از کانون تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی مدیران مطلع نیستند و این عدم اطلاع باعث می‌شود که شهروندان، برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های مدیران را نپذیرند و با کمترین کارایی و اثرگذاری، از دور خارج شوند. در رویکرد مدیریتی حکمروایی خوب شهری، این مسئله به‌درستی شناسایی شده و حق شهروندان و ذی‌نفعان در مدیریت شهری در نظر گرفته شده است؛ به‌طوری‌که تمام سیاست‌ها و برنامه‌های شهری حین تنظیم و پیش از اجرا شدن با آن‌ها در میان گذاشته شده و در نهایت خروجی‌اش را تأیید کرده‌اند.

نتیجه پژوهش نشان داد که در محله ۱، میانگین تمام شاخص‌ها کمتر از ۳، یعنی کمتر از میانگین نرمال می‌باشد و در بین این شاخص‌ها، مشارکت شهروندان با میانگین ۲/۷۷ دارای بیشترین میانگین و عدالت با مقدار ۱/۰۳ دارای کمترین میانگین می‌باشد. در محله ۲ هم میانگین تمام شاخص‌ها پایین‌تر عدد ۳؛ یعنی میانگین معیار می‌باشد و در بین این شاخص‌ها، قانون‌مندی و عدالت با میانگین ۱ دارای کمترین میانگین می‌باشند و شاخص شفافیت با میانگین ۲/۲۲ دارای بیشترین میانگین می‌باشد. در محله ۴ میانگین تمام معیارها، پایین‌تر از میانگین معیار یعنی عدد ۳ قرار داشته و در بین آنها معیار بینش راهبردی با میانگین ۲/۱۰ دارای بیشترین میانگین و شاخص جهت‌گیری توافقی با میانگین ۰/۰۱ دارای کمترین میانگین می‌باشد. در محله ۱۴ نیز میانگین تمام شاخص‌ها زیر میانگین معیار؛ یعنی عدد ۳ قرار دارد و شاخص شفافیت با میانگین ۱/۶۰ دارای بیشترین میانگین و شاخص اثربخشی و کارایی با میانگین ۱ دارای کمترین میانگین می‌باشد. نتیجه آزمون لون نشان داد که واریانس نمونه‌ها برابر می‌باشد و شرط استفاده از آزمون‌های برابری واریانس‌ها برقرار است. در آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه مشخص گردید

که بین گروه‌ها، تفاوت معناداری وجود دارد. نتیجه آزمون دانکن نشان داد که محله‌های ۱ و ۱۴ با توجه به سطح معناداری آنها که کمتر از ۵ درصد می‌باشد، تفاوت معناداری در شاخص‌های حکمروایی خوب شهری دارند.

مدیریت شهری در ایران با محدودیت‌ها و مشکلاتی روبه‌رو است. این محدودیت‌ها از یک طرف با رشد جمعیت شهری (مطلق و نسبی) و افزایش نرخ شهرنشینی و شهرگرایی همراه است و از سوی دیگر، با ساختار سنتی نهادهای محلی مواجه است که هنوز آمادگی تحولی ساختاری را در خود پیدا نکرده‌اند. در این راستا، نتایج پژوهش‌هایی که در حوزه حکمروایی خوب شهری در محدوده شهرهای ایران انجام شده‌اند (پرهیزکار و کاظمیان، ۱۳۸۴؛ اسماعیل‌زاده و صرافی، ۱۳۸۵؛ تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸؛ آخوندی و برک‌پور، ۱۳۸۹؛ دربان آستان و رضوانی، ۱۳۹۱؛ ابراهیم‌زاده و اسدیان، ۱۳۹۲؛ مشکینی و مؤذن، ۱۳۹۴)، نشان می‌دهند که شرایط مدیریتی حاکم بر شهرهای ایران و ساختار غیرمنعطف مدیریت سنتی، هنوز اجازه به این الگوی مدیریتی را نداده است. در تأیید این پژوهش‌ها، پژوهش حاضر نیز در محدوده شهر میانی مریوان انجام شد و نتایج نشان داد که شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در وضعیت مناسبی قرار ندارند و در این شهر نیز هنوز الگوی مدیریت سنتی و غیرمشارکتی حاکم است. لازم به ذکر است که مهم‌ترین مانع پیش‌روی این الگوی مدیریت شهری، ساختار متمرکز سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی کشور است که اجازه دخالت شهروندان و ذی‌نفعان در اداره امور شهری را نمی‌دهد. رویکرد حکمروایی خوب شهری، به‌عنوان چارچوبی مفهومی برای اصلاح و هدایت فرایندهای تعاملی در مقابل رویکرد حکومت شهری در سطوح مختلف مرتبط با شهرها مطرح شده است. با توجه به اینکه روزبه‌روز بر انبوهی از پیچیدگی مشکلات مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، افزوده می‌شود، به‌کارگیری اصول حکمروایی خوب شهری، ضرورت

انکارناپذیر حال و چشم‌انداز آینده مدیریت شهرهاست. مؤلفه‌هایی مانند: مشارکت شهروندان، اثربخشی و کارایی، پذیرا و پاسخگو بودن، مسئولیت‌پذیری، شفافیت، قانون‌مندی، جهت‌گیری توافقی، عدالت، بینش راهبردی و تمرکززدایی می‌توانند ساختار غیرمنعطف و ناکارآمد مدیریت شهری فعلی را به نفع تمام ذی‌نفعان ساکن در شهر تغییر دهند. با وجود تحولات گسترده سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فناورانه در کشور و به‌تبع آن، افزایش سطح آگاهی و دانش عمومی، وضعیت مدیریت شهری در ایران، هنوز تغییر چندانی نکرده است و بر همان سبک و سیاق گذشته پیش می‌رود. بخش عمده‌ای از این رخوت و در جاماندگی، به دلیل ساختار متمرکزگرای کشور و به‌تبع آن، مدیریت شهری است؛ لذا با وجود نهادینه و ساختاری شدن مسائل و مشکلات مدیریت شهری ایران، تحقق‌پذیری اصول حکمروایی خوب شهری، دشوار است. در این ساختار که به ساختار از بالا به پایین معروف است، پتانسیل اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی یک منطقه خاص، به درستی شناسایی نمی‌شود و منافع ذی‌نفعان در این منطقه آن طور که باید در نظر گرفته نمی‌شود. پرواضح است که اثربخشی و کارایی چنین سیاست‌ها و برنامه‌هایی، به حداقل خواهد رسید. رویکرد بسیاری از شهرها، رویکرد حکومت شهری است که مدیران شهری، خود را قیوم شهروندان می‌دانند و به دلخواه، سیاست‌ها و برنامه‌های خود را بدون کوچک‌ترین مشارکت با ذی‌نفعان عملیاتی می‌کنند. نتیجه این نوع مدیریتی، حذف ذی‌نفعان در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری است که پیامدهای سنگینی برای شهر و شهروندانش دارد. به عبارتی، شهروندان و ذی‌نفعانی که شهر متعلق به آنهاست و باید خشت به خشتش با مشارکت آنها بنا شود و توسعه یابد تا حس تعلق نسبت به شهر در میان آنها ایجاد شود، مانند آوارگانی قلمداد می‌شوند که محکوم به سکونت در محل اسکانشان هستند. پژوهشگران مقاله حاضر، شهر مریوان را به‌عنوان نمونه

۷- منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ اسدیان، مرتضی. (۱۳۹۲). تحلیل و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران، موردشناسی: کاشمر. *نشریه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای*، ۳(۶)، ۱۷-۲۹.
- اسماعیل‌زاده، حسن؛ صرافی، مظفر. (۱۳۸۵). جایگاه حکمروایی خوب برنامه‌ریزی شهری طرح متروی تهران. *نشریه مدرس علوم انسانی*، ۱۰(۴۸)، ۱-۲۸.
- اسماعیل‌زاده، حسن؛ کوزه‌گر، لطفعلی؛ علیان، مهدی؛ آدینه‌وند، علی‌اصغر. (۱۳۹۴). فراتحلیلی بر پژوهش‌های حوزه حکمروایی شهری در ایران. *مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۰(۲)، ۱-۴۰.
- آخوندی، عباس؛ برک‌پور، ناصر. (۱۳۸۹). راهبردهای استقرار نظام حکمروایی در منطقه کلان‌شهری تهران. *نشریه راهبرد*، ۱۹(۵۷)، ۲۹۷-۳۲۴.
- برک‌پور، ناصر. (۱۳۸۵). حکمروایی شهری و نظام اداره شهرها در ایران. *کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری*.
- پرهیزکار، اکبر؛ کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۸۴). رویکرد حکمروایی شهری و ضرورت آن در مدیریت منطقه کلان‌شهری تهران. *نشریه پژوهش‌های اقتصادی*، ۵(۱۶)، ۲۹-۵۰.
- ترابی، علیرضا. (۱۳۸۳). مدیریت پایدار شهری در گرو حکمرانی خوب. *نشریه شهرداری‌ها*، ۶(۶۹)، ۵-۱۰.
- تقوایی، علی‌اکبر؛ تاجدار، رسول. (۱۳۸۸). درآمدی بر حکمروایی خوب شهری- رویکردی تحلیلی. *نشریه مدیریت شهری*، ۷(۲۳)، ۴۵-۵۸.
- توکلی‌نیا، حمیده؛ شمس‌پویا، محمدکاظم. (۱۳۹۵). بررسی میزان تحقق‌پذیری شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با تأکید بر کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی مناطق ۱، ۷ و ۲۲ شهر تهران). *فصلنامه مطالعات مدیریت شهری*، ۱(۲۶)، ۲-۱۸.
- توکلی‌نیا، حمیده؛ شمس‌پویا، محمدکاظم. (۱۳۹۶). به سوی حکمروایی اجتماعی محلی؛ کوششی در معرفی موضوعات و عرصه‌های کلیدی مورد‌پژوهی: محله در که. *فصلنامه آمایش محیط*، ۱۰(۳۷)، ۱۹۵-۲۱۶.

انتخاب کردند تا شاخص‌های حکمروایی خوب شهری را بررسی کنند. نتایج این پژوهش نشان دادند که محله‌های مورد بررسی شهر مریوان، از نظر شاخص‌های حکمروایی خوب شهری، در وضعیت نامطلوبی قرار دارند و هنوز راه‌های ناپیموده زیادی در پیش دارند تا که به وضعیت مطلوبی در این شاخص‌ها برسند؛ لذا برای رسیدن به این مهم، پیشنهادهای ذیل مطرح می‌گردد:

- ایجاد بستری برای مشارکت پایدار شهروندان در تمام اموری که به نحوی به زندگی شهروندان و شهر مربوط می‌شود.
- انجام اقداماتی توسط مدیران که حداکثر کارایی و اثربخشی را داشته باشد و پرهیز از اموری که باعث تلف شدن بودجه و دارایی شهر می‌شود.
- ایجاد بستری که مسئولان و مدیران در قبال اموری که انجام می‌دهند مسئول و پاسخگو باشند؛ لذا باید ساکنان و فعالان مدنی هرچه بیشتر پیگیر فعالیت مدیران و مسئولان باشند.
- افزایش فضاهای عمومی به‌منظور حضور هرچه بهتر و بیشتر شهروندان و تقویت عرصه عمومی در محدوده مورد مطالعه
- ایجاد شرایطی که فعالیت مدیران، کاملاً شفاف باشد و مردم از فعالیت مسئولان آگاهی داشته و امور آن‌ها را پیگیری کنند.
- ایجاد بستری مناسب به‌منظور آموزش شهروندان و ارتقای فرهنگ شهروندی در میان آن‌ها
- تلاش برای برقراری عدالت و برابری در راستای دسترسی هرچه بیشتر و بهتر ساکنان به خدمات و امکانات موجود در شهر و از تمرکز خدمات در یک پهنه اجتناب نمایند.
- فراهم کردن بستری مناسب به‌منظور نظارت بخش عمومی بر فعالیت‌های ارگان‌های مختلف در اداره امور شهر
- داشتن بینش راهبردی و درازمدت مدیران شهری برای آینده شهر و شهروندان.

لطیفی، غلامرضا. (۱۳۸۷). مدیریت شهری. تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
 محمدپور زرنندی، حسین؛ طباطبایی مزدآبادی، سید محسن. (۱۳۹۶). حکمروایی خوب شهری ره‌یافتی نوین به اقتصاد و مدیریت شهری. تهران: انتشارات طحان
 مشکینی، ابوالفضل؛ مؤذن، سهراب. (۱۳۹۴). تحلیل حکمروایی مطلوب شهری در پایداری شهرها مطالعه موردی: شهر عجب شیر. نشریه آمایش محیط، ۸(۲۹)، ۹۹-۱۳۱.
 موحد، علی؛ کمان‌رودی، موسی؛ ساسان‌پور، فرزانه؛ قاسمی کفرودی، سجاد. (۱۳۹۳). بررسی حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری (مورد مطالعه منطقه ۱۹ شهرداری تهران). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، ۲(۷)، ۱۷۶-۱۴۷.

Adegbite, E. (2015). Good corporate governance in Nigeria: Antecedents, propositions and peculiarities. *International Business Review*, 24(2), 319-330.

Buizer, M., & Van Herzele, A. (2012). Combining deliberative governance theory and discourse analysis to understand the deliberative incompleteness of centrally formulated plans. *Forest Policy and Economics*, 16, 93-101.

De Oliveira, J. A. P., Doll, C. N., Balaban, O., Jiang, P., Dreyfus, M., Suwa, A., ... & Dirgahayani, P. (2013). Green economy and governance in cities: assessing good governance in key urban economic processes. *Journal of Cleaner Production*, 58, 138-152.

Gjerde, M., & de Sylva, S. (2018). Governance and recovery: comparing recent disaster recoveries in Sri Lanka and New Zealand. *Procedia engineering*, 212, 527-534.

Go, F., Della Lucia, M., Trunfio, M., & Martini, U. (2014). Governing sustainable tourism: European networked rural villages. In *Rural Cooperation in Europe* (pp. 161-187). Palgrave Macmillan, London.

Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., & Whatmore, S. (Eds.). (2011). *the dictionary of human geography*. John Wiley & Sons.

حاتمی‌نژاد، حسین؛ شریف‌زاده اقدام، ابراهیم؛ شیخی، عبدالله. (۱۳۹۴). ارزیابی حکمروایی خوب در پایداری محله‌های شهری پیرانشهر. فصلنامه شهر پایدار، ۲(۲)، ۱۰۵-۱۲۶.
 حکمت‌نیا، حسن؛ ملکی، محمد؛ موسوی، میرنجف. (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل حکمروایی خوب شهری در ایران، مورد مطالعه: شهر ایلام. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۷(۲۴)، ۱۵۲-۱۴۳.

دربان آستانه، علیرضا؛ رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۱). تبیین عوامل مؤثر بر حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی، مطالعه موردی: شهرستان قزوین. فصلنامه مدیریت شهری، ۱۰(۲۹)، ۱۹۷-۱۷۹.

سجادی، ژیلا؛ یارمادی، کیومرث؛ کانونی، رضا؛ حیدری، مرتضی. (۱۳۹۶). نقش حکمروایی شایسته در ارتقای کیفیت محیط‌زیست شهری از دیدگاه ساکنان، مطالعه موردی: محله باغ فردوس منطقه یک شهر تهران. دوفصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۸(۱۵)، ۹۷-۱۱۰.
 شاکری، حمید. (۱۳۹۳). تبیین مفهوم حکمرانی خوب شهری: شاخص‌ها، مدل‌ها و اهداف آن. کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار.

شریف‌زاده، محمد شریف؛ عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ صالحی تالشی، فاطمه؛ خواجه شاهکوهی، علیرضا. (۱۳۹۶). حکمروایی شایسته مبتنی بر سرمایه اجتماعی در مدیریت روستایی در شهرستان جویبار. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۷(۲۳)، ۱۰۵-۱۲۲.
 طرح تفصیلی شهر مریوان. (۱۳۹۰).

علیزاده، هادی؛ نعمتی، مرتضی؛ رضایی جعفری، کامران. (۱۳۹۴). تحلیلی بر معیارهای حکمرانی خوب شهری با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی فازی. نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۶(۲۴)، ۱۰۵-۱۲۸.

کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۷۶). مدیریت کلان‌شهر تهران، واگرایی عملکردی و فضایی. مجله هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، ۱(۳۶-۳۷)، ۳۸-۴۲.

کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۸۳). تبیین رابطه ساختار حاکمیت و قدرت شهری با سازمان‌یابی فضایی. پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.

کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۸۶). درآمدی بر الگوهای حکمروایی شهری. نشریه جستارهای شهرسازی، ۶(۲۰-۱۹)، ۵-۷.

- Halsall, J. (2012). Community Governance—Where did it all go Wrong?. *Journal of Administration and Governance JOAAG*, 7(2), 1-8.
- Healey, P. (2015). *Planning theory: the good city and its governance*.
- Hendriks, F. (2014). Understanding good urban governance: essentials, shifts, and values. *Urban Affairs Review*, 50(4), 553-576.
- John, P. (2001). *Local governance in Western Europe*. Sage.
- Kerley, R. (1994). Managing Finance. In *Managing in Local Government* (pp. 85-106). Macmillan Education UK.
- Lewis, D., & Mioch, J. (2005). Urban Vulnerability and Good Governance 1. *Journal of contingencies and crisis management*, 13(2), 50-53.
- Mallik, V. (2013). *Local and community governance for peace and development in Nepal*. Deutsches Institut fur Entwicklungspolitik.
- Mc Cann, E. (2016). Governing urbanism: urban government studies 1,2 and beyond, *Urban Studies*, 54, 312-326.
- Peris, J., Acebillo-Baqué, M., & Calabuig, C. (2011). Scrutinizing the link between participatory governance and urban environment management. The experience in Arequipa during 2003–2006. *Habitat international*, 35(1), 84-92.
- Popovych, O. (2008). *Good Governance and Policy Addressing Poverty Alleviation in Ukraine* (Master's thesis, University of Twente).
- Sadashiva, M. (2008). Effects of civil society on urban planning and governance in Mysore, India (Doctoral dissertation, Dortmund, Techn. Univ., Diss., 2008).
- Stewart, K. (2006). Designing good urban governance indicators: The importance of citizen participation and its evaluation in Greater Vancouver. *Cities*, 23(3), 196-204.
- Sukmadilaga, C., Pratama, A., & Mulyani, S. (2015). Good Governance Implementation In Public Sector: Exploratory Analysis of Government Financial Statements Disclosures Across ASEAN Countries. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 513-518.
- UN Habitat (2002), the global campaign on urban governance, concept paper, Nairobi: Un- Habitat.
- UNDP. (2008). Characteristics of good governance' the urban governance initiative (TUGI).
- Van Dijk, M. P. (2006). Managing cities in developing countries. *Books*.
- Virtudes, A. (2016). 'Good' Governance Principles in Spatial Planning at Local Scale. *Procedia engineering*, 161, 1710-1714.
- Woods, M. (1995). Discourses of Power and Rural it, .Local politics in Somerset in the 20th century. *Political Geography*, 16(6), 453-478.
- Zaman, K. (2015). Quality guidelines for good governance in higher education across the globe. *Pacific Science Review B: Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-7.